

FIKTIVNÍ LATÉNSKÝ DEPOT Z LIPAN (OKR. KOLÍN)

Miloš HLAVA

HLAVA, Miloš. Fictive La Tène hoard from Lipany (Kolín District). The hoard of (reportedly) La Tène iron artefacts from Lipany (two knives, axe, fork, ploughshare) has been appearing in literature for more than thirty years. The analysis of primary sources from the turn of the 19th and 20th centuries demonstrates that these objects are standard settlement finds. The iron ploughshare that does not have an analogy in La Tène Period possibly dates to Roman Period, or (more probably) to the High Middle Ages. The (reportedly) La Tène hoard from Lipany is just fiction created by erroneous interpretation of the National Museum records.

Keywords: La Tène hoard from Lipany, finds from the 19th century, collection of the National Museum, fictive assemblage, High Middle Ages

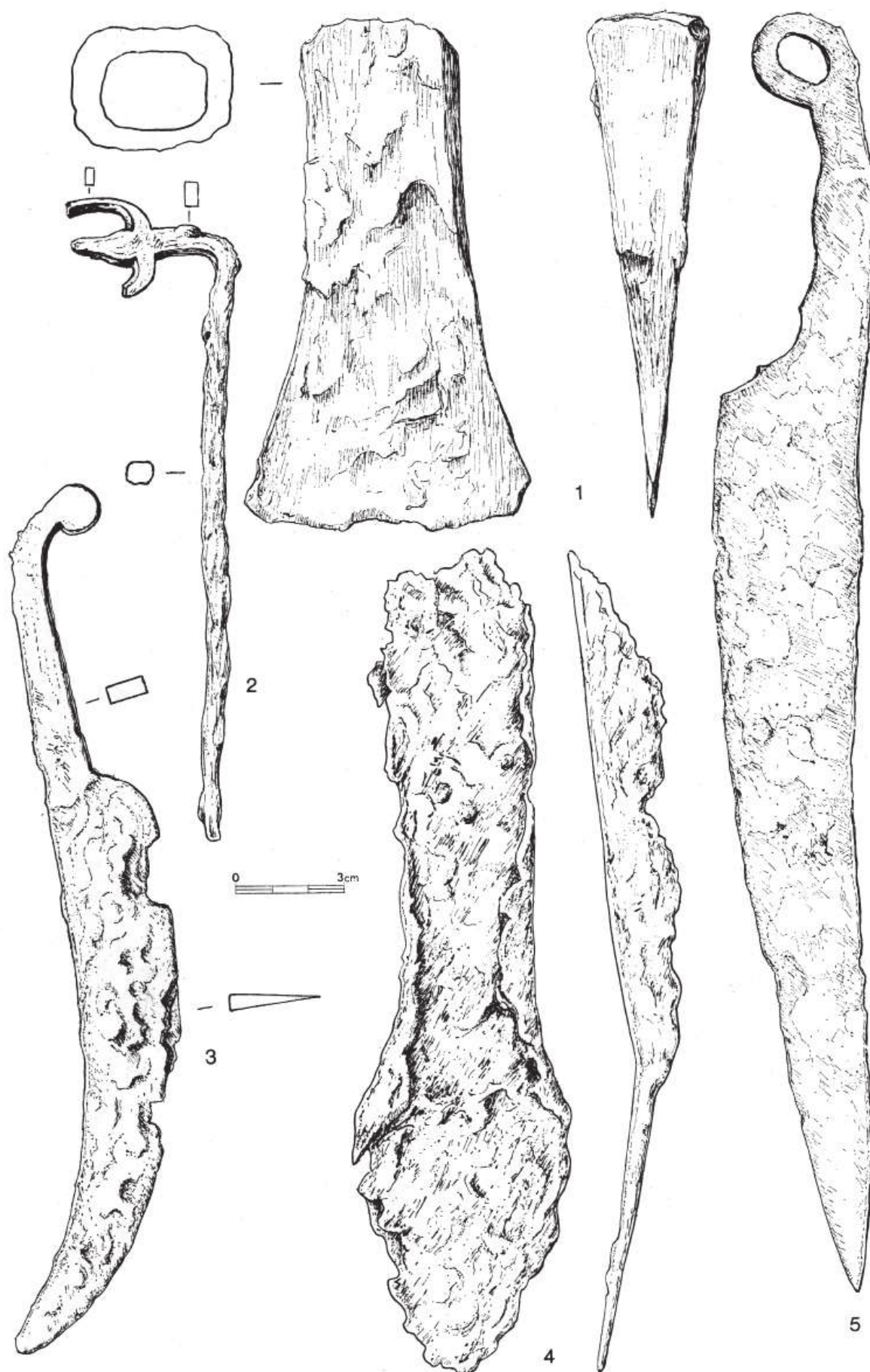
Klíčová slova: laténský depot z Lipan, nálezy z 19. století, sbírka Národního muzea, fiktivní soubor, vrcholný středověk

Úvodem...

Laténské depoty železných nástrojů a nářadí představují kategorii nálezů typickou pro širší oblast střední Evropy, od Rýna na západě až po Karpaty na východě (Egg *et al.* 2011, mapa na str. 38; Schönfelder 2006, 123, Abb. 9). Jakkoliv s rozvojem prospekce za použití detektorů kovů jejich množství utěšeně přibývá (jen namátkou z poslední doby např. Pakoszówka v Polsku: Bochnak/Kotowicz/Opielowska 2016; Velká Roudka na Moravě: Čížmář/Jarůšková 2017), pozornosti si rozhodně zaslouží také nálezy staršího data, jež kolují v literatuře. Mnohdy jen mechanickým přebíráním informací jsou totiž v průběhu let často (byť neúmyslně) přetvářeny v podobu, jež s původní skutečností nemá mnoho společného. A při podrobném rozboru primárních pramenů se některé z nich mohou rozplynout jako pára nad hrncem. Přesně to platí o souboru pěti železných předmětů z Lipan, který se opakovaně objevuje již více než tři desetiletí v literatuře jako depot z doby laténské. Jde o kolekci tvořenou sekerou, radlicí, vidlicí a dvěma noži (obr. 1).

V odborné literatuře o době laténské byly z těchto artefaktů nejprve zmíněny pouze železné nože a železná sekera (von Weinzierl 1899, 16), následované o několik let později trojhrotou železnou vidlicí (Píč 1903, 77, 107, pozn. 152). Souhrnně byl celý soubor zveřejněn teprve v monumentálních Keltech ve střední Evropě (Filip 1956, tab. CXXVIII: 1, 23-25, 33), a to jako nálezy z laténské sídliště (srv. výslovně pro oba nože Filip 1956, 175). Tři desítky let poté spojily Alena Rybová s Karlou Motykovou všechny artefakty v depot, třebaže korektně uvedly, že jimi vytvořený (domnělý) celek postrádá nálezové okolnosti, a připojeným otazníkem v popisce k obrazové tabulce s předměty navíc vyjádřily jisté pochybnosti o předložené interpretaci (Rybová/Motyková 1983, 145, 166, Anm. 11, Abb. 25 – údajně šlo o depot objevený na pozdně laténské sídlišti).

Následná cesta údajného lipanského depotu literaturou představuje vcelku typickou ukázkou nekomplikovaně přímočarého odstranění jakýchkoliv zatěžujících pochybností a přetvoření sporné/nejednoznačné interpretace ve fakt, o němž není nutné pochybovat. Lipanský

Obr. 1. Artefakty z údajného depotu z Lipan (podle Rybová/Motyková 1983, Abb. 25).
Grafická úprava M. Kafka

depot pronikl již záhy po svém stvoření do soupisu evropských depotů doby laténské, byť rovněž s jistou interpretační rezervou (Kurz 1995, 158 – soupis zachycuje stav k roku 1989; srv. též Fries 1995, 221, Taf. 24: 308), a s korektně uvedenými pochybnostmi se objevil také v české keltské encyklopedii (Waldhauser 2001, 308, obr. na str. 309) i v přehledu pravěkých českých depotů (Smejtek/Lutovský/Militký 2013, 190 s vyobrazením). Zároveň ovšem v jiných případech byly jakékoliv rozpaky odsunuty stranou a depot z Lipan zapustil v české (a také evropské) archeologii doby laténské poměrně pevné kořeny (srv. např. Michálek 1999, 33, obr. 22, 23, 25, 26, 32; Michálek et al. 2014, 710, obr. 6; Sankot 2006, 104; Schönfelder 2006, 124, Abb. 9: 19; Venclová ed. 2008, 93).

Je poměrně charakteristické, že všechny práce zmíněné v posledních dvou větách předchozího odstavce se opíraly výhradně o sdělení zveřejněné A. Rybovou a K. Motykovou (1983, 145), bez sebemenšího náznaku jakéhokoliv pokusu o jeho verifikaci proniknutím k primárním pramenům. Cílem následujících odstavců je proto podrobně popsat genezi vzniku celého souboru a artefakty zasadit do původních souvislostí, za nichž byly (dnešním) Národním muzeem získány. Primární prameny (a také datování jednoho z artefaktů z údajného depotu) totiž podle mého názoru vcelku jasně prokazují, že jde o předměty, jež byly (všechny?) nalezeny jednotlivě v prostoru polykulturní sídlištní lokality, mj. s laténskou fází.¹

Původní sbírkové souvislosti

Takřka každý sbírkový předmět zanechá stopu v muzejní evidenci. A pokud muzejní sbírka prochází změnami své evidence, existuje šance, že těchto stop bude více. Z hlediska věrohodnosti zaznamenaných údajů (a jejich použitelnosti) přitom platí, že je nutné pracovat se vždy k původním/nejstarším údajům, neboť nejmladší evidenční záznamy jsou často poznamenány redukcí (či dokonce zásadní proměnou) informací, a nemusí být tudíž vždy spolehlivé.

Pro artefakty z Lipan je směřodonné, že se v Národním muzeu, v jehož prehistorické sbírce jsou uloženy, vyskytují ve třech chronologicky odlišných rovinách evidenčních informací. Interpretace celé kolekce jako depotu vycházela (a doposud vychází) výhradně z údajů z nejmladší evidenční pomůcky, tj. z inventární knihy prehistorické sbírky, jež obsahuje záznamy v souvislé řadě inventárních čísel založené v roce 1913. Tato evidence, jež je v muzeu používána již více než jedno století, je z hlediska evidenčních čísel provázána (ovšem nikoliv bezvýhradně) s předchozí evidenční pomůckou – tzv. Píčovými inventáři, používanými v muzeu do roku 1913. Těch existovalo několik, v závislosti na dobovém členění sbírky podle druhů materiálu, z nichž byly artefakty zhotoveny. Nejstarším z nich byl tzv. Píčov inventář bronzů (fakticky ovšem obsahoval záznamy třeba také o železných či jantarových artefaktech), jenž vznikl v knižní podobě po roce 1893, kdy se stal Josef Ladislav Píč kustodem prehistorické sbírky Musea království Českého (dnešního Národního muzea) v nově zřízeném prehistorickém oddělení. Samotná evidenční řada však vznikla již na přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století zásluhou Píčova předchůdce Václava Schulze, který ji při svém odchodu z pozice správce prehistorické sbírky v roce 1893 dovedl k číslu 2540. Další z tzv. Píčových inventářů – pro keramické nádoby, kamenné artefakty a keramické střepy – byly založeny teprve v roce 1906.²

¹ Použité zkratky: Archiv NM – Archiv Národního muzea; archiv OAS MMP – archiv Oddělení archeologických sbírek Muzea hlavního města Prahy; fond RNM – fond Registratura Národního muzea; inv. č. – inventární číslo; přír. č. – přírůstkové číslo; st. č. – staré (tj. dnes neplatné) evidenční číslo Jírovy sbírky; sv. – svazek.

² Praxi, jež v muzeu panovala do roku 1906, popsal Josef Ladislav Píč na počátku roku 1897: „Pro sbírku prehistorickou porízen jest inventář všech předmětů kovových, předmětů kamenných a kostěných z nálezů prověřených, bronzové nádoby. Do inventáře pojatý nejsou střepy ze sídlišť, nádoby z hrobů uvedeny jsou obyčejně při nálezišti celkovým počtem, ojedinelé nálezy kamenných předmětů rovněž nejsou inventovány. (...) Pokud se týče inventářů: Střepy nádob se neinventují v žádném muzeu, rovněž obyčejné věci jako kost. šídla, přesleny a i drobné kamenné věci.“ (zpráva o stavu prehistorické sbírky, 17. února 1897; Archiv NM, fond RNM, karton 48, složka Neprotokolováno).

Aniž by bylo nutné zacházet do detailů a popisovat veškeré způsoby evidence muzejní prehistorické sbírky před vytvořením tzv. Píčových inventářů (srv. např. Sklenář 2014, 28, 71, 72, 76, 77, 103, 105, 106, 129, 130, 255, 256; obr. 18, 19, 62, 63, 69, 70, 112; Hlava 2017a, 48-51), konstatujme pouze ve stručnosti (avšak pro naše účely naprosto dostatečně), že starší evidenční pomůckou jsou přírůstkové knihy, z nichž první vznikla v roce 1867. V principu (ovšem rovněž nikoliv bezvýhradně) tudíž platí, že předměty, jež byly do sbírky získány před rokem 1893 (a zároveň po roce 1867), jsou poprvé zachyceny právě zde. Záznamy v přírůstkových knihách sice nejsou z hlediska informací o evidenčních číslech provázány s následnými evidenčními pomůckami (tj. s tzv. Píčovými inventáři a inventárními knihami vytvořenými po roce 1913), avšak artefakty zanesené později do tzv. Píčových inventářů v nich lze ve většině případů vcelku spolehlivě identifikovat.

Vznik nové evidence představuje pro každou sbírku neuralgický bod. Platí to rovněž o evidencích prehistorické sbírky Národního muzea. V krystalicky jasné a nekomplikované podobě lze ve třech uvedených sbírkových evidencích sledovat většinu artefaktů získaných do roku 1893. Zároveň ovšem také platí, že část artefaktů byla do nové evidence zanesena teprve později, s odstupem několika let, a v některých případech dokonce nikdy.

Údajný depot z Lipan ve sbírkových evidencích

V nejmladší sbírkové evidenci (tj. v souvislé řadě inventárních čísel, vytvořené v roce 1913) je pět železných artefaktů z Lipan zaneseno téměř bezprostředně za sebou (záznamy 16608-16609, 16611-16613), jejich sled přerušuje pouze modrá skleněná perla (záznam 16610; Rybová/Motyková 1983, 166 – Anm. 11). Jejich identifikace v předchozích tzv. Píčových inventářích nečiní sebemenší problém, neboť obě evidence jsou informačně provázány – v tzv. Píčově inventáři bronzů se objevují pod čísly 3561 až 3565, což by v principu mělo znamenat, že byly do sbírkové evidence zapsány teprve po roce 1893. Jejich umístění mezi ostatními záznamy prokazuje, že byly do tzv. Píčova inventáře bronzů zaneseny někdy na přelomu let 1894 a 1895, avšak v dobových přehledech nových přírůstků prehistorické sbírky, pravidelně zveřejňovaných v Časopise Musea království Českého a Památkách archaeologických a místopisných, není o nich žádná zmínka. Jediným vodítkem je pozdější informace z pera J. L. Píče o železné trojhroté vidlici, aniž by z ní bylo zřejmé, zda byla muzeu předána spolu se zbývajícím kvartetem železných artefaktů (obr. 1: 2): „*O nálezu vidlice v Lipanech je pouze známo, že nalezena v cihelně; obdržel jsem ji od p. Milnera, statkáře v Lipanech, pro museum.*“ (Píč 1903, 77 – pozn. 152).

Právě osobnost dárce – lipanského statkáře Karla Milnera – je ovšem při pátrání po primárních záznamech o zbývajících lipanských železných artefaktech naprosto klíčová. Karlu Milnerovi patřil na přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století v Lipanech statek č. 1 (byl také nájemcem dvorů v Běšínově, Diblíkově a Molitorově), v jehož okolí byly přinejmenším od šedesátých let 19. století opakovaně objevovány různé artefakty (k nálezům do roku 1870 srv. Sklenář 2011, 169 s literaturou). Zároveň šlo také o prostor, kam jedna z lidových tradic kladla hrob Prokopa Velikého, husitského vůdce zahynuvšího v bitvě u Lipan 30. května 1434 (srv. Anonymus 1890-92; Sklenář 1977, 151, 152, obr. na str. 153; podrobně Čornej 1995, 33-39, 44-48). Není proto divu, že Lipany jako archeologické naleziště se v záznamech přírůstkových knih před rokem 1893 objevují opakovaně. Pro naše účely ovšem zcela postačí představit pouze soubory nálezů předané do tehdejšího Musea království Českého na přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století:

(1) V roce 1888 věnoval muzeu Josef Jechout ze Smíchova prostřednictvím Morize Lüssnera soubor nálezů vyoraný v Lipanech, který byl dne 6. července 1888 zapsán do přírůstkové knihy. Šlo o „1) malou nádobičku hliněnou s malým držátkem dřevěným, 2) ještě jednu menší (polokule) dutá, s malým ouškem, 3) přeslen hliněný, 4) železný celt velmi sešlý, 5) bronz. fibuli a dvě

jehlice, jedna z nich s koncem hluboce vroubkovaným“ (Přírůstková kniha z let 1867 – 1889, str. 153 – přír. č. 46/1888; Archiv NM, fond RNM, neevidováno; srv. též *Anonymus* 1888, 519).

(2) Dne 26. listopadu 1890 byl do přírůstkové knihy zapsán dar Jana Vaňka, jednoho z blízkých přátel Josefa Ladislava Píče. Šlo o „*pětihranný modrý korál skleněný a palstaf bronzový 240 gr. těžký, vyorané po různu na poli p. Milnera v Lipanech u Česk. Brodu.*“ (Přírůstková kniha z let 1889 – 1925 – přír. č. 60/1890; Archiv NM, fond RNM, neevidováno; srv. též dopis V. Schulze správnímu výboru Společnosti Musea království Českého, 13. července 1891; Archiv NM, fond RNM, karton 36, č. 251; srv. též *Smolík* 1890-92a, 182).

(3) Dne 4. září 1891 byl do přírůstkové knihy zapsán dar Karla Milnera, a to „*zlomky tří jehlic bronz. s ouškem na sříznuté hlavičce; jehlice bronzová s hlavicí článkovanou kulovitou; bronz. fibule bez pera a jehly, hmotný oblouk přesky (?) bronzové vroubkované; vroubkovaná jehlice bronz. s kulovitou hlavicí; z kosti: přeska čtyřhranná bez jehly, dvě silné jehlice 21 a 22,6 cm; hmotná deska svrchní, ozdobná, se štítem elliptickým, porouchaná; hřeben s jednou řadou zubů se svrchními deštičkami na obou stranách, očky, na obou koncích proražený; ze železa: nožik, nůž, sekáč, ovčí nůžky, tupá ostruha porouchaná, sekera a úzký rýč, kamenné dláto a pět porouchaných nádobek z jam u Lipan.*“ (Přírůstková kniha z let 1889 – 1925 – přír. č. 56/1891, podtrženo v originále; Archiv NM, fond RNM, neevidováno; srv. též *Anonymus* 1891, 550, 551). V záznamu sice chybí trojhrotá vidlice, avšak ta byla předána muzeu nepochybně právě s uvedenými předměty (*Píč* 1890-92, 400).

(4) Dne 25. ledna 1892 byl do přírůstkové knihy zapsán dar Karla Milnera. Šlo o „*dva veliké mlýnské kameny, provrtané, z pískovce, jeden v podobě protáhlého kotouče, druhý válcovitý. Z kulturní vrstvy v Lipanech.*“ (Přírůstková kniha z let 1889 – 1925 – přír. č. 1/1892; Archiv NM, fond RNM, neevidováno; srv. též *Smolík* 1890-92b, 778).

Interpretace evidenčních záznamů

Z primárních záznamů v přírůstkové knize, ze ztotožnění uvedených artefaktů s údaji v následných dvou evidencích (tabela 1) a z Píčem publikovaného údaje (*Píč* 1890-92, 400) je zřejmé, že všech pět železných artefaktů spojených v osmdesátých letech 20. století v údajný laténský depot získalo Museum království Českého v roce 1891 jako součást větší kolekce předmětů z různých období – vidlici („*typickou trojitou vidlici*“; *Píč* 1890-92, 400), dva nože („*nůž, sekáč*“), sekeru („*sekeru*“)³ i radlici („*úzký rýč*“). Tento soubor ovšem obsahoval tři další železné předměty, jež se v prehistorické muzejní sbírce nedochovaly (ostatně obdobně jako většina artefaktů darovaných v letech 1891 a 1892) – menší nůž („*nožik*“), nůžky („*ovčí nůžky*“) a ostruhu („*tupá ostruha porouchaná*“). O případné nálezové souvislosti artefaktů není v primárním pramenu uvedeno vůbec nic. Ostatně celá kolekce darovaná muzeu v roce 1891 byla zjevně vytvářena delší dobu⁴ a podle popisu zahrnuje pouze nápadné/výrazné artefakty, jež evidentně prošly patřičnou selekcí již u dárce. Jisté je pouze to, že byly objeveny zhruba ve stejném prostoru, a to spolu s nálezy z jiných období – minimálně z doby bronzové (bronzové jehlice) a z doby římské (kostěný hřeben). Lakonický údaj „*z jam u Lipan*“ nasvědčuje tomu, že celý soubor darovaných artefaktů pochází z polykulturního sídliště, s největší pravděpodobností z cihelny (*Píč* 1890-92, 400).

³ Kompletně dochovanou železnou sekeru je podle mého soudu nutné ztotožnit právě se záznamem z roku 1891 („*sekeru*“), nikoliv se záznamem z roku 1888, v němž je zmiňována sekera ve špatném stavu dochování („*železný celt velmi sešlý*“). Ta se již v dalších dvou evidencích neobjevuje a zřejmě podlehla zkáze. Konzervace železných předmětů byla tehdy ostatně v plenkách – v roce 1890 navrhol E. Š. Berger po svém jmenování inspektorem muzejní prehistorické sbírky, aby „*předměty železné (...) byly praeparovány, by děle v podstatě dosavadní se zachovaly*“ (koncept dopisu správního výboru Společnosti Musea království Českého V. Schulzovi, 23. října 1890; Archiv NM, fond RNM, karton 35, č. 292). Do té doby se zjevně vůbec nekonzervovaly.

⁴ Majitel lipanského statku č. 1 v letech 1866 – 1877 J. Fiala psal v roce 1892 J. L. Píčovi v souvislosti s údajným hrobem Prokopa Velikého a archeologickými nálezy v okolí: „*Železných koulí, malých i větších, podkov koňských, piky, ostruhy od bot vojenských a rozličných zlomků zbraní nacházeli jsme mnoho v polích při orání mezi Hřiby a Lipany. Velmi mnoho jsem dřívě rozdál rozličným osobám a též do musea. Později jsem si učinil sbírku starožitností, dosti četnou, kterou jsem odevzdal nynějšímu majiteli p. Karlu Milnerovi.*“ (*Anonymus* 1890-92, 630).

Tabela 1. Artefakty z Lipan získané Museem království Českého v letech 1888 – 1892 a záznamy o jejich evidenci

Artefakt	Přír. č.	Píč	Inv. č.	Vyobrazení
keramická nádoba s vertikálně provrtaným uchem	46/1888	N 3373	H1-6751	obr. 2: 2; Vokolek 2007, tab. 77: 17
keramická nádoba se dvěma uchy	46/1888	N 3374	H1-14582	obr. 2: 1
keramický přeslen	46/1888	B 1915	H1-16221	
železná sekera ("železný celt velmi sešlý")	46/1888			
bronzová spona	46/1888	B 1912	H1-53183	Svoboda 1948, obr. 7: 6ab, tab. XX: 5
bronzová jehlice	46/1888	B 1914	H1-16163	
bronzová jehlice s vřetenovitou hlavicí	46/1888	B 1913	H1-16220	obr. 2: 3
skleněný modrý korál	60/1890	B 2234	H1-16610	Venclová 1990, Pl. 27: 2
bronzová sekera	60/1890	B 2235	H1-14804	
3 bronzové jehlice	56/1891			
bronzová jehlice s kulovitou hlavicí	56/1891			
část bronzové spony	56/1891			
bronzová přezka (?)	56/1891			
bronzová jehlice s kulovitou hlavicí	56/1891			
kostěná přezka	56/1891			
2 kostěné jehlice	56/1891			
kostěná deska	56/1891			
kostěný hřeben	56/1891			
železný nožik	56/1891			
železný nůž	56/1891	B 3562	H1-16612	obr. 1: 3
železný sekáč	56/1891	B 3561	H1-16609	obr. 1: 5
železné nůžky	56/1891			
poškozená železná ostruha	56/1891			
železná sekera	56/1891	B 3563	H1-16608	obr. 1: 1
železná radlice	56/1891	B 3565	H1-16613	obr. 1: 4
kamenné dláto	56/1891			
5 poškozených keramických nádob	56/1891			
kamenný žernov	1/1892			
kamenný žernov	1/1892			
železná trojhrotá vidlice		B 3564	H1-16611	obr. 1: 2

Vysvětlivky: přír. č. = přírůstkové číslo v evidenci nových přírůstků vytvořené v roce 1867; Píč = evidence v tzv. Píčovách inventářích (B – signatura tzv. Píčova inventáře bronzů; N – signatura tzv. Píčova inventáře nádob); inv. č. = inventární číslo v evidenci vytvořené v roce 1913 (H1 – signatura prehistorické sbírky). Kurzívou jsou zvýrazněny artefakty z údajného laténského depotu.

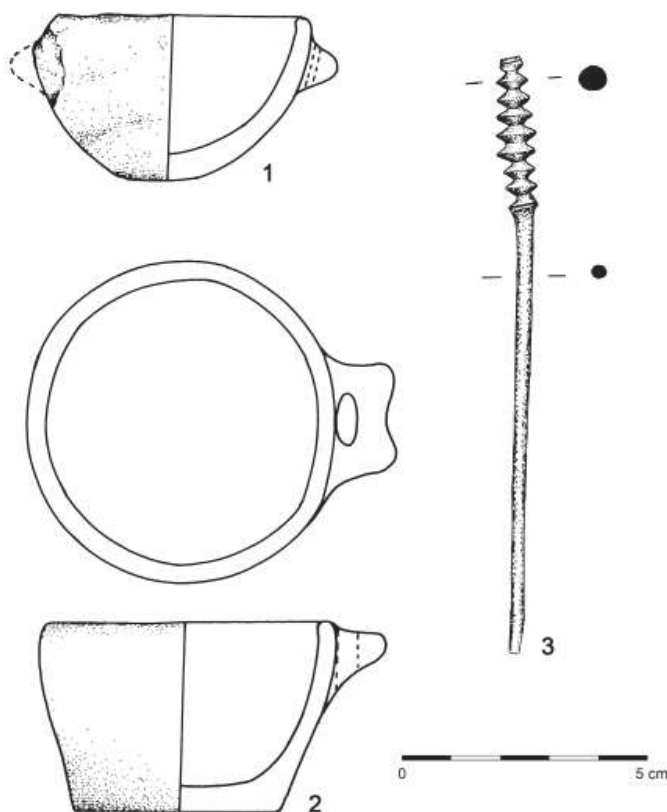
Striktně vzato však platí, že ze souboru železných artefaktů je přesný údaj o místě nálezů („v cihelně“) dochován pouze u trojhroté vidlice (Píč 1903, 77 – pozn. 152) – u nálezů z roku 1888 chybí jakékoliv údaje o bližší lokalizaci,⁵ dva artefakty předané do muzea Janem Vaňkem v roce 1890 byly vyorány na Milnerově poli, soubor nálezů z roku 1891 zapsaný v přírůstkové knize pochází z jakýchsi „jam u Lipan“ a dva kamenné žernovy byl prý nalezeny v kulturní vrstvě.

⁵ Údaj o nalezání jedné z keramických nádob při regulaci Výrovky (obr. 2: 2; Vokolek 2007, 64 jako nález při regulaci Výrovky, tab. 77: 17) nemá žádnou oporu v informacích primárního pramene.

V souvislosti se zjevně neprokazatelnou nálezovou souvislostí artefaktů z údajného laténského depotu si zaslouží pozornost také fakt, že Robert von Weinzierl, který Lipany fakticky uvedl do odborné literatury o době laténské, se zmínil pouze o nožích a sekeře (*von Weinzierl 1899, 16 – „eiserne Messer und ein eiserner Hohlkelt“*), zatímco J. L. Píč uvedl o několik let později pouze trojhrotou vidlici (*Píč 1903, 77, 107, pozn. 125*). Zjevně šlo o artefakty různého původu, nikoliv o jediný soubor, třebaže při evidenci do tzv. Píčova inventáře bronzů byly všechny předměty (spolu s radlicí) zapísány na přelomu let 1894 a 1895 bezprostředně za sebou.

Radlice z doby laténské?

Na nesporný a prokazatelný fakt neintencionality údajného souboru lze poukázat také dalším způsobem, z jiného úhlu pohledu – typologicko-chronologickým rozbořem artefaktů. Je totiž zřejmé, že z hlediska datování je nutné každý z předmětů posuzovat naprosto samostatně. Z pětice železných artefaktů tvořících údajný depot lze oba nože (obr. 1: 3, 5), sekeru (obr. 1: 1) i vidlici (obr. 1: 2) datovat zajisté bez jakýchkoliv rozpaků do doby laténské, aniž by bylo nutné uvádět desítky přesných analogií. Zaměřme ovšem naši pozornost na radlici s delší úzkou tulejí a rozšířeným listem (obr. 1: 4; srv. např. *Beranová 1989, 114, Fig. 12; Fries 1995, 221, Taf. 24: 308; Pleiner/Rybová eds. 1978, 635, obr. 199: 6; srv. též Jacobi 1974, 68 – Anm. 293*), jež byla v rámci doby laténské opakovaně označena za ojedinělou a neobvyklou [*Beranová 1980, 128-130, tab. XXII: 3; Beranová/Kubačák 2010, 43, 44; Fries 1995, 44, 45, 57, 58, Taf. 3: Typ 18; Venclová ed. 2008, 53: „Vzácná je další varianta s dlouhou, otevřenou tulejí a trojúhelníkovitým listem (Lipany: Rybová/Motyková 1983, obr. 25: 4)“*]. Tento typ radlice se totiž v době laténské vskutku nevyskytuje a není známý ze žádného kontextu spolehlivě datovaného do tohoto období (k laténským radlicím srv. souhrnně např. *Jacobi 1974, 67-70, Abb. 21; Pieta 2000, 137, 138, Abb. 8, 9: 1; Spehr 1992*). Chronologicky nejbližší paralely nalezneme teprve na počátku doby římské (depot z Rajeckých Teplíc: *Pieta 1986, Abb. 8: 2; Vyšný Kubín: Pieta 2008, 215, obr. 106: 4; Spišské Tomašovce: Pieta 2000, Abb. 10: 5*) a v jejím průběhu, a to především v římských provinciích (pro jihovýchodní Evropu srv. *Henning 1987, 60, 61, Abb. 19: 8; 20: 7; Taf. 27: 21, 23*). Jistá vzdálená podobnost s chronologicky mladší skupinou radlic s úzkou tulejí z území dnešního Rumunska, resp. Bulharska (*Henning 1987, Taf. 27: 1-20, 22 – typ C1*), popř. s některými radlicemi z prostoru púchovské kultury, rovněž však spadajícími teprve do doby římské (např. *Pieta 2000, Abb. 10: 3, 6*), stála ostatně v pozadí kreativní interpretace lipanské radlice jako specifického dácko-keltského typu (*Beranová 1989, 114, Fig. 11*), resp. neméně kreativního názoru, který v lipanské radlici shledával předchůdce rumunsko-bulharského typu s úzkou tulejí z doby římské (*Fries 1995, 57*).

Obr. 2. Dochované artefakty z Lipan, nalezené patrně ve stejném prostoru jako artefakty z údajného laténského depotu (1 – NM, inv. č. H1-14582; 2 – NM, inv. č. H1-6751; 3 – NM, inv. č. H1-16220). Kresby M. Fábiková, grafická úprava M. Kafka

Kromě nepříliš početných přesných analogií z (počátku) doby římské je ovšem vhodné upozornit také na skupinu vrcholně středověkých symetrických radlic s dlouhou uzavřenou (ovšem nespojenou) tulejí a kopinatým tvarem listu. Přestože nálezové okolnosti některých exemplářů jsou nejasné (Beranová/Lutovský 2009, 329, 330, obr. 367), v jiných případech není o datování do vrcholného středověku sebemenších pochybností (např. Pfaffenschlag: *Nekuda* 1975, 135, obr. 130: 3; Sezimovo Ústí: Beranová/Kubačák 2010, obr. na str. 63 dole: uprostřed, 2. zprava).

V této souvislosti je vhodné zmínit trojici železných předmětů, jež byly předány do muzejní sbírky v roce 1891, avšak do dnešních dnů se nedochovaly – menší nůž („nožík“), nůžky („ovčí nůžky“) a ostruhu („tupá ostruha porouchaná“). Nůž i nůžky v kontextu doby laténské nepřekvapí, zato ostruha je z hlediska nálezového prostředí typická pro oppida – z nížinných sídlišť v Čechách pochází doposud pouze jediný exemplář, a to z Třebohostic v jižních Čechách (Dubský 1932, 114). Ostruhy naopak představují typický artefakt kultury vrcholného středověku, třebaže zpravidla (ovšem nikoliv bezvýhradně) vázaný na přítomnost společenské elity – a stačí také připomenout tvrzení J. Fialy z dopisu J. L. Píčoví z roku 1892: „Železných koulí, malých i větších, podkov koňských, piky, ostruhy od bot vojenských a rozličných zlomků zbraní nacházeli jsme mnoho v polích při orání mezi Hřiby a Lipany.“ (Anonymus 1890-92, 630).

Depot nebo nálezy ze sídliště?

V rámci tzv. starého sbírkového fondu dnešního Národního muzea působí soubor několika laténských železných artefaktů z jediné lokality rozhodně neobvykle. To je však podle mého názoru způsobeno dvěma obecnými faktory, typickými pro archeologii konce 19. století: (1) mizivým zájmem o nepříliš atraktivní železné předměty, jež navíc byly náchylné ke zkáze, (2) mizivými znalostmi o nížinných sídlištích z doby laténské. Pokud byla na konci 19. století známa laténská nížinná sídliště, šlo o pouhé stopy a nepříliš početné kolekce keramických střepů, nikoliv o soubory doprovázené kovovými artefakty. Ostatně stačí připomenout, že ještě na počátku 20. století J. L. Píč ve svazku svých *Starožitností země České* věnovaném Hradišti u Stradonic uvedl z Čech pouhá tři naleziště s obdobnou keramikou, resp. kulturní náplní analogickou ke stradonickému Hradišti (Píč 1903, 95, 107). Třebaže jeho tvrzení neodpovídalo zcela skutečnosti (Šnajdr 1904, 2), je zřejmé, že laténských sídlišť bylo ještě na počátku 20. století v Čechách k dispozici jen velmi málo.

Jakkoliv soubor železných artefaktů z laténského nížinného sídliště může působit v dobovém kontextu jako mimořádný (resp. nepravděpodobný z hlediska interpretace jako solitérních, nálezově navzájem nesouvisejících předmětů), z dnešního pohledu jde o poměrně typický jev. Železné artefakty (nástroje a nářadí) tvoří totiž naprosto běžnou součást inventáře laténských nížinných sídlišť. Ovšem uvést lze také soubory z přelomu 19. a 20. století. Namátkou z laténského sídliště v prostoru cihelny Vídeňské bankovní jednoty v Praze-Velešlavíně pochází kolekce čtyř železných artefaktů (klíč, výhňová/ohništní lopatka, radlice, tulejovité dláto; obr. 3), jež získal do své sbírky Josef Antonín Jíra, jedna z nejvýznamnějších postav pražské archeologie přelomu 19. a 20. století. Jeho dochované podrobné deníkové záznamy umožňují bezpečně stanovit nálezový kontext každého z kvarteta předmětů – artefakty byly nalezeny v různých letech a při různých příležitostech, zcela jistě tudíž spolu nesouvisejí: klíč (obr. 3: 4) Jíra získal 19. června 1901 (tzv. A-inventář – záznam A 1159; archiv OAS MMP, fond J. A. Jíra, sv. 1/XVII), výhňovou/ohništní lopatku (obr. 3: 1) obdržel 1. dubna 1907 (tzv. A-inventář – záznam A 2292; archiv OAS MMP, fond J. A. Jíra, sv. 1/XXX), radlici (obr. 3: 2) zakoupil 8. března 1908 (tzv. A-inventář – záznam A 2450/1; archiv OAS MMP, fond J. A. Jíra, sv. 1/XXXII) a tulejovité dláto (obr. 3: 3) 10. května 1908 (tzv. A-inventář – záznam A 2511; archiv OAS MMP, fond J. A. Jíra, sv. 1/XXXII).

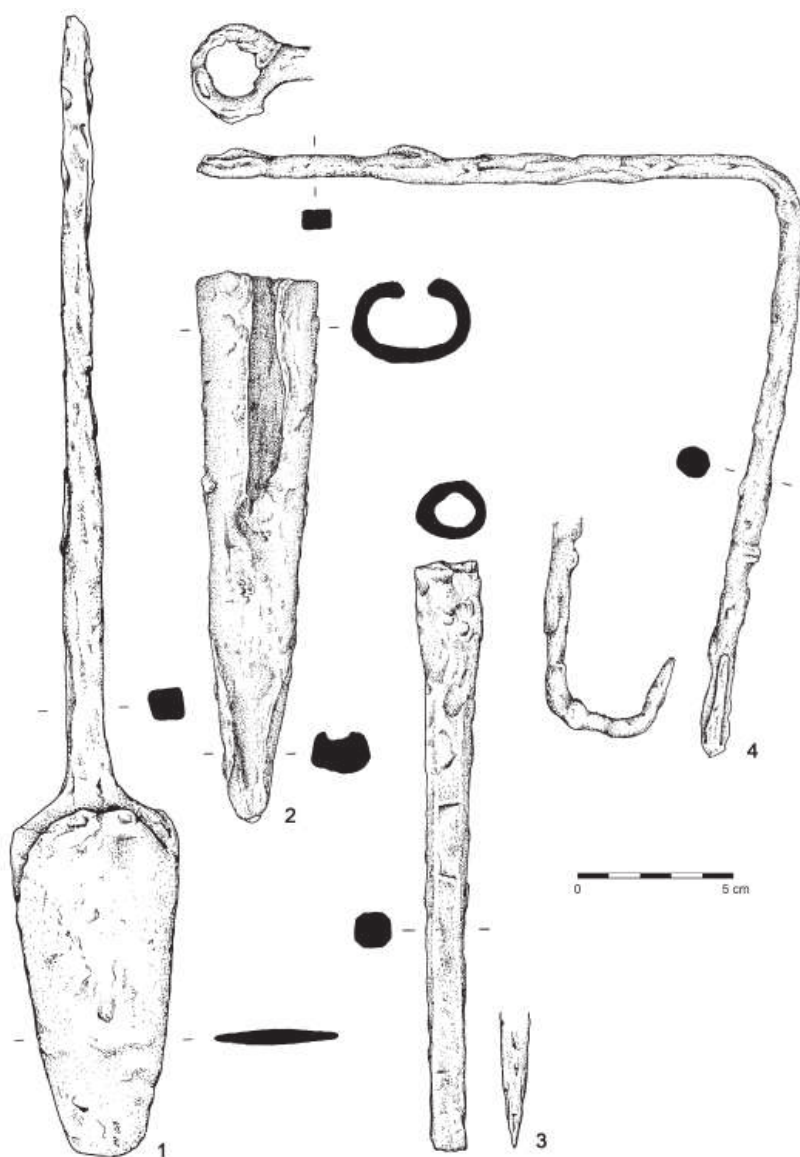
Závěrem...

Údajný laténský depot z Lipan představuje podle mého soudu naprosto jednoznačně pouhou fikci, neboť uměle směšuje artefakty, jež spolu netvořily nálezový celek. A radli-

ce, jež byla opakovaně označována za unikátní laténský typ, názorně ukazuje, že na výjimečné artefakty či dokonce soubory staršího data bez jakýchkoliv nálezových okolností je nutné pohlížet vždy velmi kriticky.

Rozbor primárních a sekundárních pramenů, resp. odborné literatury (opět) ukázal, že při práci s nálezy staršího data (resp. s tzv. starými sbírkovými fondy) je nutné pracovat s původními údaji, nikoliv se záznamy nejmladších evidenčních pomůcek. Nezbytné je také patřičné zasazení do širšího dobového kontextu.

Zůstává ovšem ve hvězdách, zda eliminace údajného laténské depotu z Lipan bude všeobecně akceptována. Neboť v jiném případě – u artefaktů středomořského původu údajně pocházejících z Prahy-Modřan, ve skutečnosti ale dovezených do Čech na přelomu 19. a 20. století (resp. zakoupených na zdejšímu trhu s antickými starožitnostmi) – se někteří z kolegů vyjadřují o podrobně zdůvodněném rozboru primárních pramenů (Hlava 2017b, 307; Kysela/Hlava 2014) s odzbrojující jednovětou stručností, a to způsobem, který lze aplikovat na jakýkoliv sporný nález z dob dávno minulých (srv. např. Bouzek et al. 2017, 59 – „manche andere Angaben über Fundorte aus dem 19. Jh. sind nicht besser belegt, und der Fundort unter Závist bleibt plausibel“). Krunýř obalující mylné představy (a víru v neomylnost publikovaných informací, jejichž vytrvalé opakování jim navíc dodává punc věrohodnosti) bývá totiž mnohdy velmi pevný...

Obr. 3. Praha-Veleslavín, cihelna Vídeňské bankovní jednoty. Železné laténské artefakty z prostoru laténské sídliště, získané Josefem Antonínem Jírou v letech 1901 – 1908

(1 – MMP, st. č. P 4018; 2 – MMP, st. č. P 3470;

3 – MMP, st. č. P 3469; 4 – MMP, st. č. P 3085).

Kresby M. Fábiková, grafická úprava M. Kafka

LITERATURA

- Anonymus 1888 – Anonymus: Zpráva o Museu král. Českého od 1 října 1888 do konce roku 1888. Časopis Musea království Českého 62, 1888, 511-524.
- Anonymus 1890-92 – Anonymus: Protokol. Památky archaeologické a místopisné 15, 1890-92, 629-632.

- Anonymus 1891* – Anonymus: Zpráva o Museu král. Českého od počátku měsíce června do konce října 1891. Časopis Musea království Českého 65, 1891, 548-553.
- Beranová 1980* – M. Beranová: Zemědělství starých Slovanů. Praha 1980.
- Beranová 1989* – M. Beranová: The Agricultural Tools of Bohemia at the Beginning of the Iron Age (5th–3rd Century BC). Tools and Tillage 5/2, 1989, 107-118.
- Beranová/Kubačák 2010* – M. Beranová/A. Kubačák: Dějiny zemědělství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 2010.
- Beranová/Lutovský 2009* – M. Beranová/M. Lutovský: Slované v Čechách. Archeologie 6.-12. století. Praha 2009.
- Bochnak/Kotowicz/Opielowska 2016* – T. Bochnak/P. N. Kotowicz/Z. Opielowska: Dwa celtyckie depozyty przedmiotów żelaznych z Pakoszków, pow. Sanocki. Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego 37, 2016, 209-246.
- Bouzek et al. 2017* – J. Bouzek et al.: Bemerkungen zur keltischen Kunst und zur mediterranen Importen in Frühlatènezeit in Böhmen. Studia Hercynia 21, 2017, 45-75.
- Čižmář/Jarůšková 2017* – I. Čižmář/Z. Jarůšková: Železný depot z Velké Roudky u Velkých Opatovic, okr. Blansko. Pravěk – nová řada 25, 2017, 263-271.
- Čornej 1995* – P. Čornej: Lipanské ozvěny. Praha 1995.
- Dubský 1932* – B. Dubský: La Tène jižních Čech. Strakonice 1932.
- Egg et al. 2011* – M. Egg et al.: Deponierungen in vor- und frühgeschichtlichen Epochen. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 58, 2011, 38, 39.
- Fries 1995* – J. C. Fries: Vor- und frühgeschichtliche Agrartechnik auf den Britischen Inseln und dem Kontinent. Eine vergleichende Studie. Internationale Archäologie – Band 26. Espekamp 1995.
- Henning 1987* – J. Henning: Südosteuropa zwischen Antike und Mittelalter. Schriften zur Ur- und Frühgeschichte 42. Berlin 1987.
- Hlava 2017a* – M. Hlava: K archeologii hory Řípu. Archeologie ve středních Čechách 21, 2017, 47-55.
- Hlava 2017b* – M. Hlava: K předmětům jižní provenience (nejen) z doby halštatské v českých muzejních a soukromých sbírkách. Archeologie ve středních Čechách 21, 2017, 297-313.
- Jacobi 1974* – G. Jacobi: Werkzeug und Gerät aus dem Oppidum von Manching. Die Ausgrabungen in Manching – Band 5. Wiesbaden 1974.
- Kurz 1995* – G. Kurz: Keltische Hort- und Gewässerfunde in Mitteleuropa. Deponierungen der Latènezeit. Materialhefte zur Archäologie in Baden-Württemberg – Heft 33. Stuttgart 1995.
- Kysela/Hlava 2014* – J. Kysela/M. Hlava: Soubor antických předmětů ze sbírky řidičů učitele Františka Hrdiny z Modřan a Muzeum ředitele Šplíchala ve Vršovcích. Archaeologica Pragensia 22, 2014, 314-355.
- Michálek 1999* – J. Michálek: Keltský poklad z Bezdědovic na Blatensku. Blatná – Strakonice 1999.
- Michálek et al. 2014* – J. Michálek et al.: Depot železných nástrojů z doby laténské z Bohdalo-
vic (okr. Český Krumlov). In: J. Čižmářová/N. Venclová/G. Březinová (eds.): Moravské křižovatky. Střední Podunají mezi pravěkem a historií. Brno 2014, 707-716.
- Nekuda 1975* – V. Nekuda: Pfaffenschlag. Zaniklá středověká ves u Slavonic (Příspěvek k dějinám středověké vesnice). Brno 1975.
- Píč 1890-92* – J. L. Píč: Archaeologický výzkum ve středních Čechách. Památky archaeologické a místopisné 15, 1890-92, 353-412, 481-520, 561-598, 632-656, 689-728.
- Píč 1903* – J. L. Píč: Starožitnosti země České. Díl 2. Čechy na úsvitě dějin. Svazek 2. Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum. Praha 1903.
- Pieta 1986* – K. Pieta: Stand und Notwendigkeit der Erforschung der Púchov-Kultur. In: K. Godłowski/R. Madyda-Legutko (red.): Stan i potrzeby badań nad młodszym okresem przedrzymskim i okresem wpływów rzymskich w Polsce. Kraków 1986, 25-49.

- Pieta 2000* – K. Pieta: Ein Depot latènezeitlicher Eisengegenstände aus Liptovská Mara. In: H. Friesinger/K. Pieta/J. Rajtár (Hrsg.): Metallgewinnung und -verarbeitung in der Antike (Schwerpunkt Eisen). Nitra 2000, 135-160.
- Pieta 2008* – K. Pieta: Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Nitra 2008.
- Pleiner/Rybová (eds.) 1978* – R. Pleiner/A. Rybová (eds.): Pravěké dějiny Čech. Praha 1978.
- Rybová/Motyková 1983* – A. Rybová/K. Motyková: Der Eisendepotfund der Latènezeit von Kolín. Památky archeologické 74, 1983, 96-174.
- Sankot 2006* – P. Sankot: Les dépôts métalliques de Bohême et de Moravie. In: G. Bataille/J.-P. Guillaumet (dir.): Les dépôts métalliques au second âge du Fer en Europe tempérée. Actes de la table ronde de BIBRACTE, 13-14 octobre 2004. Collection Bibracte 11. Glux-en-Glenne 2006, 101-108.
- Schönfelder 2006* – M. Schönfelder: Ein spätlatènezeitlicher Werkzeug- und Gerätehort aus dem ostkeltischen Gebiet. In: G. Bataille/J.-P. Guillaumet (dir.): Les dépôts métalliques au second âge du Fer en Europe tempérée. Actes de la table ronde de BIBRACTE, 13-14 octobre 2004. Collection Bibracte 11. Glux-en-Glenne 2006, 109-127.
- Sklenář 1977* – K. Sklenář: Slepé uličky archeologie. Praha 1977.
- Sklenář 2011* – K. Sklenář: Pravěké a raně středověké nálezy v Čechách do roku 1870. Pramená základna romantického období české archeologie. Fontes Archaeologici Pragenses – Volumen 36. Pragae 2011.
- Sklenář 2014* – K. Sklenář: Pravěká a raně středověká archeologie v dějinách Národního muzea. Fontes Archaeologici Pragenses – Volumen 40. Pragae 2014.
- Smejtek/Lutovský/Militký 2013* – L. Smejtek/M. Lutovský/J. Militký: Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách. Praha 2013.
- Smolík 1890-92a* – J. Smolík: Archaeologický Sbor Musea král. Českého. Památky archaeologické a místopisné 15, 1890-92, 179-185.
- Smolík 1890-92b* – J. Smolík: Archaeol. Sbor Musea král. Českého. Památky archaeologické a místopisné 15, 1890-92, 777-781.
- Spehr 1992* – R. Spehr: Latènezeitliche Pflugschargeräte im Mittelgebirgsraum. In: S. Dusek (Hrsg.): Beiträge zur keltisch-germanischen Besiedlung im Mittelgebirgsraum. Internationales Kolloquium 15. bis 17. Mai 1990 in Weimar. Weimarer Monographien zur Ur- und Frühgeschichte – Band 28. Stuttgart 1992, 53-68.
- Svoboda 1948* – B. Svoboda: Čechy a římské Imperium. Sborník Národního musea v Praze. Svazek II-A-Historický. Praha 1948.
- Šnajdr 1904* – L. Šnajdr: Některé poznámky ku knize prof. dra Píče o hradišti stradonickém. Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 12, 1904, 1-5.
- Venclová 1990* – N. Venclová: Prehistoric glass in Bohemia. Praha 1990.
- Venclová (ed.) 2008* – N. Venclová (ed.): Archeologie pravěkých Čech 7. Doba laténská. Praha 2008.
- Vokolek 2007* – V. Vokolek: Katalog staré sbírky Oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea III. Nálezy do roku 1913. Fontes Archaeologici Pragenses – Volumen 33. Pragae 2007.
- Waldhauser 2001* – J. Waldhauser: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha 2001.
- von Weinzierl 1899* – R. R. von Weinzierl: Das La Tène-Grabfeld von Languest bei Bilin in Böhmen. Braunschweig 1899.

SUMMARY

Fictive La Tène hoard from Lipany (Kolín District)

Iron artefacts from the (reportedly) La Tène (alleged) hoard from Lipany (fig. 1) have been mentioned in the literature since the turn of the 19th and 20th centuries, first as solitary findings from La Tène settlement (e.g. *Beranová 1980*, 128-130, tab. XXII: 3; *Filip 1956*, 175, tab.

CXXVIII: 1, 23-25, 33; Jacobi 1974, 68 – Anm. 293; Píč 1903, 77, 107, pozn. 152; Pleiner/Rybová eds. 1978, 635, obr. 199: 6; von Weinzierl 1899, 16). It was only in the 1980s that they were interpreted as a hoard, though with some doubts (Rybová/Motyková 1983, 145, 166, Anm. 11, Abb. 25). This view was generally accepted (e.g. Michálek 1999, 33, obr. 22, 23, 25, 26, 32; Michálek et al. 2014, 710, obr. 6; Sankot 2006, 104; Schönfelder 2006, 124, Abb. 9: 19; Venclová ed. 2008, 93), although in some cases with a reasonable reserve (Fries 1995, 221, Taf. 24: 308; Kurz 1995, 158; Smejtek/Lutovský/Militký 2013, 190 with Fig.; Waldhauser 2001, 308, Fig. on p. 309).

Primary sources from the National Museum prove that the five iron objects from the (alleged) hoard were acquired in 1891, along with three other unpreserved iron artifacts (knife, shears, spur) and with the assemblage of different artifacts of different ages (Table 1; fig. 2). The iron ploughshare has no analogy in La Tène Period, on the contrary, a similar type of ploughshare occurs at the beginning of Roman Period (Henning 1987, Taf. 27: 21, 23; Pieta 1986, Abb. 8: 2; 2000, Abb. 10: 5; 2008, 215, obr. 106: 4) and in High Middle Ages (Beranová/Kubačák 2010, Fig. on p. 63 below; Beranová/Lutovský 2009, 329, 330, obr. 367; Nekuda 1975, 135, obr. 130: 3).

The (alleged) La Tène hoard from Lipany therefore represents a fictitious assemblage, created only in the 1980s. Artefacts have been found at La Tène settlement (e.g. Prague-Veleslavín; fig. 3).

List of figures

Fig. 1. The artefacts from the (alleged) La Tène hoard from Lipany (after Rybová/Motyková 1983, Abb. 25). Graphic design by M. Kafka.

Fig. 2. The preserved artefacts from Lipany found probably in the same area as the artefacts from the (alleged) La Tène hoard (1 – NM, inv. no. H1-14582; 2 – NM, inv. no. H1-6751; 3 – NM, inv. no. H1-16220). Drawings by M. Fábiková, graphic design by M. Kafka.

Fig. 3. Prague-Veleslavín, brickyard of the Wiener Bankverein. Iron La Tène artefacts from the La Tène settlement acquired by Josef Antonín Jíra in 1901–1908 (1 – MMP, a. no. P 4018; 2 – MMP, a. no. P 3470; 3 – MMP, a. no. 3469; 4 – MMP, a. no. P 3085). Drawings by M. Fábiková, graphic design by M. Kafka.

Tabela 1. The artefacts from Lipany acquired by the Museum of the Kingdom of Bohemia in 1888–1892 and the registration records. Legend: přír. č. = acquisition number of the registration from 1867; Píč = registration in Píč inventory (B – signature of Píč bronze artefacts inventory; N – signature of Píč vessels inventory); inv. č. = inventory number of the registration from 1913 (H1 – signature of the prehistoric collection). The artefacts from the (alleged) La Tène hoard are highlighted as italics.

Translated by Miloš Hlava

Mgr. Miloš Hlava, Ph.D.

Sekce archeologie Katedry historie, Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 10, 771 80 Olomouc, Česká republika

mihlava@seznam.cz